

XX item, is conducted The general area of the earths covered the forest makes about 7 thousand of hectare, in particular almost 2 thousands of hectare of forest cultures with participation of pin arboreal breeds: pine-tree Crimean and wide branches east or thuja east (biots). It is established that in a steppe part of Crimea throughout last 50 years the greatest areas of wood cultures of a pine Crimean and biots east are created in the eighties XX centuries (1096,67 ha). Sat down them mainly (70 %) in the spring 1-2 annual sow. Get accustomed and safety of cultures is much less presently rather than in 60 and 70th years.

Keywords: wood cultures, pine Crimean, biots, steppe Crimea.

УДК 332.3:630*26:627.533.14

Доц. Ю.М. Чоловський, канд. с.-г. наук –
Вінницький НАУ

АГРОЛІСОМЕЛІОРАТИВНІ ЗАХОДИ ЯК СКЛАДНИК РАЦІОНАЛЬНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Висвітлено роль агролісомеліоративних заходів у сучасному землеробстві України. Проаналізовано сучасний стан полезахисного лісорозведення та визначено шляхи підвищення агролісомеліоративної ефективності захисних лісових насаджень. Встановлено, що агролісомеліоративні насадження послаблюють силу вітрів і покращують мікроклімат полів, сприяють снігозатриманню і перешкоджають здуванню снігу у гідрографічну мережу, затримують і регулюють стік талих і зливових вод, поліпшують гідрологічний режим території і підвищують вологість полів, захищають ґрунти від ерозійних процесів.

Ключові слова: раціональне землекористування, ерозія ґрунту, агролісомеліорація, лісистість території, урожайність.

Стан та ефективність використання земельних ресурсів відіграє вирішальну роль для збалансованого розвитку народногосподарського комплексу, природокористування, а також екологічної та продовольчої безпеки України. Екологічний стан сучасних агроландшафтів України характеризується масштабними загрозливими проявами ерозії, яка знижує продуктивність земельних ресурсів, урожайність сільськогосподарських культур, негативно впливає на навколишнє природне середовище. Про масштаби прояву ерозійних процесів в Україні свідчать такі дані: за розрахунками різних авторів, щорічно від ерозії втрачається від 300-400 до 500-600 млн т ґрунту. З продуктами ерозії щорічно виноситься до 9-15 млн т гумусу, 0,3-0,9 млн т азоту, 700-900 тис. т фосфору та 9-12 млн т калію, що значно перевищує їхнє внесення з добривами. Урожайність сільськогосподарських культур на еродованих ґрунтах на 20-60 % нижче, ніж на нееродованих. Втрати продукції землеробства від ерозії, за експертними оцінками, перевищують 9-12 млн т зернових одиниць за рік, а еколого-економічні збитки перевищують 10 млрд дол. США в рік. Загальна площа сільськогосподарських угідь, які зазнають згубного впливу водної ерозії, становить 13,3 млн га – 32 % загальної площі, зокрема 10,6 млн га орних земель. У складі еродованих земель 4,5 млн га сильно- та середньозмиті ґрунти, 68 тис. га повністю втратили гумусовий горизонт. Негативному впливу вітрової ерозії систематично піддаються понад 6 млн га, а в роки з пиловими бурями – до 20 млн га земель. З високою інтенсивністю розвиваються процеси лінійного розмиву та яроутворення. Площа ярів становить 141,1 тис. га, а їх кількість перевищує 500 тис. штук [3, 7].

Посилення процесів ерозії ґрунту зумовлено порушенням сталої організації території землекористування через проведену земельну реформу. Екологічний стан агроландшафту прийнято оцінювати за співвідношенням рілля – природні кормові угіддя – ліси. Для України це співвідношення має становити – 1:1,6:3,6. Проте, фактично, воно становить 1:0,23:0,3, що свідчить про сильно порушену екологічну рівновагу в агроландшафтах [9].

Серед комплексу заходів щодо зменшення інтенсивності розвитку ерозійних процесів ґрунтів, поліпшення екологічних умов довкілля та забезпечення раціонального землекористування, важлива роль належить агролісомеліоративним заходам. Багаторічними дослідженнями встановлено, що агролісомеліоративні насадження послаблюють силу вітрів і покращують мікроклімат полів, сприяють снігозатриманню і перешкоджають здуванню снігу у гідрографічну мережу, затримують і регулюють стік талих і зливових вод, поліпшують гідрологічний режим території і підвищують вологість полів, захищають ґрунти від ерозійних процесів. Комплекс протиерозійних лісових насаджень утворюють вітроломні та водорегулювальні поєднані лісові смуги, розташовані відповідно до особливостей рельєфу місцевості та основного напрямку панівних вітрів; прибалкові, приружні та прибережні лісові смуги; суцільні та куртинні лісові насадження на сильноеродованих, сильнодеградованих та інших, не придатних для сільськогосподарського виробництва землях [1].

Позитивний вплив поєднаних лісових смуг поширюється на віддалі, яка дорівнює 25-30 висотам дерев, а 1 га лісової смуги захищає 25–30 га полів. Найкраще відіграють свою роль вітроломні смуги, розташовані перпендикулярно до напрямку пануючих вітрів. Насадження створюють продувну й ажурну конструкції, які зменшують швидкість вітру на 40–60 %, що сприяє поліпшенню мікроклімату (підвищується відносна вологість повітря, зменшується випаровування вологи з ґрунту, а також надходження сухих і перегрітих мас повітря в період суховіїв). Це, в підсумку, позитивно впливає на ріст, розвиток та урожайність сільськогосподарських культур [6].

Під захистом лісових смуг завжди в роки з різними погодними умовами урожайність сільськогосподарських культур вища, ніж у відкритому полі. Завдяки захисній дії поєднаних лісових смуг, урожайність сільськогосподарських культур підвищується на 10-30 % [2].

Важливе теоретичне та практичне значення для забезпечення раціонального землекористування має показник заліснення території, який нині становить близько 15,6 %, тоді як науково обґрунтована величина цього показника має становити не менше 20 % (табл.).

Табл. Сучасна та оптимальна лісистість території України

Природна зона	Сучасна лісистість	Оптимальна лісистість
Полісся	26,1	37,1
Лісостеп	13,0	16,8
Степ	3,5	7,7
Карпати	40,2	50,0
Крим	10,0	12,0
Україна	15,6	20,0

Варто зазначити, що це найнижчий показник в Європі. Так, в Угорщині лісистість території становить 20 %, у Німеччині – 29,0 %, Франції – 27,8 %, Італії – 21,2 %, Польщі – 30 %. У цих країнах стимулюється висадження лісу на землях господарств [4]. Отже, зарубіжний досвід європейських країн свідчить про необхідність та важливість розширення заходів щодо створення агролісомеліоративних насаджень для стабілізації сільського господарства.

Упродовж останніх 15-20 років у створенні агролісомеліоративних насаджень різного цільового призначення спостерігають кризовий стан. Полезахисні лісові насадження залишилися без господаря. Зміна форм власності на землю, розпаювання землі та утворення нових агроформувань призвели до знищення полезахисних лісових насаджень. За даними Українського науково-дослідного інституту лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г.М. Висоцького, на сьогодні в Україні на полях сільськогосподарських підприємств є близько 1,2 млн га захисних насаджень різного цільового призначення, зокрема 440 тис. га полезахисних лісових смуг. Проте, їх недостатньо для забезпечення стабільних та високих врожаїв сільськогосподарських культур. Наявні агролісомеліоративні насадження захищають лише 40 % ріллі та потребують термінових заходів для покращення їхніх лісомеліоративних властивостей. Для захисту іншої частини ріллі потрібне додаткове створення полезахисних лісових смуг. Їхню кількість доцільно збільшити в 2-3 рази (близько 800 тис. га) залежно від конкретних регіональних умов. Значна частина рекомендацій, нормативних матеріалів, наукових розробок зі створення агролісомеліоративних насаджень залишають поза увагою та не впроваджуються у виробництво. Це зумовлено різними причинами, зокрема відсутністю відповідних фінансувань щодо запровадження цих напрацювань у сучасне сільськогосподарське виробництво [5].

Площа агролісомеліоративних насаджень в Україні щороку зменшується. Якщо захисні лісові насадження ще створюють згідно з ухваленою програмою "Про першочергові заходи щодо створення захисних лісових насаджень на неугіддях та в басейнах річок", то полезахисних лісових смуг майже не створюють. Наприклад, якщо у 1975 р. було створено 17,2 тис. га полезахисних лісових смуг і 36,1 тис. га інших захисних лісових насаджень, то за останні 10 років їхня площа зменшилась до 300 га – 1998 р., а починаючи з 2003 р. щороку не перевищує 100 га (2004 р. – 80 га, 2006 р. – 26 га, 2007 р. – 11 га). Аналіз свідчить, що для забезпечення ефективного функціонування аграрного виробництва, потрібно створювати 150-200 тис. га на рік захисних лісових насаджень різного цільового призначення. Першочерговими заходами передбачено створення систем захисних лісових насаджень в агроландшафтах та заліснення угідь, що вийшли із сільськогосподарського використання [8, 10]. Для забезпечення найбільшої агролісомеліоративної ефективності полезахисних лісових смуг потрібно постійно наглядати за їхнім станом і своєчасно здійснювати доглядові рубання, щоб вони мали продувну чи ажурну конструкції та належну кількість низькорослих чагарникових порід [6].

Великі перспективи розвитку агролісомеліоративних насаджень закладено у державних програмах і постановах Уряду України ("Ліси України" й

ін.). За даними наукових установ УААН, близько 10 млн га земель потребують вилучення з орних земель для заліснення, залуження та іншого використання. За розрахунками провідних фахівців, заліснення потребує не менше 1 млн га сільськогосподарських угідь [9].

Висновки. Отже, створення систем агролісомеліоративних насаджень на науково обґрунтованих засадах забезпечить істотне підвищення урожайності сільськогосподарських культур, зменшення інтенсивності розвитку ерозійних процесів ґрунту, відновлення та стабілізацію стану навколишнього природного середовища.

Література

1. Гладун Г.Б. Історія степового та захисного лісорозведення / Г.Б. Гладун // Лісовий і мисливський журнал. – 2005. – № 3. – С. 8-9.
2. Довідник з агролісомеліорації / за ред. П.С. Пастернака. – 2-е вид., [перероб. і доп.]. – К. : Вид-во "Урожай", 1988. – 288 с.
3. Зубець М.В. Ерозія: стан та шляхи розв'язання проблеми / М.В. Зубець, С.А. Балюк, Д.О. Тімченко // Вісник аграрної науки. – 2008. – № 3. – С. 8-12.
4. Критерії та індикатори сталого розвитку лісової галузі України : метод. рекомендації з питань ведення та управління лісовим господарством / за ред. акад. УААН О.І. Фурдичка. – К. : Вид-во "Нора-прінт", 2003. – 138 с.
5. Мішенін Є.В. Екологічно орієнтована інтеграція лісового господарства і АПК // Лісівництво і агролісомеліорація. – Харків : РВП "Оригінал", 2000. – Вип. 98. – С. 7-14.
6. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Лісостепу України / Зубець М.В., Ситник В.П., Круть В.О. та ін.; голов. редкол. М.В. Зубець. – К. : Вид-во "Логос", 2006. – 776 с.
7. Сайко В.Ф. Землеробство в сучасних умовах / В.Ф. Сайко // Вісник аграрної науки. – 2002. – № 5. – С. 5-10.
8. Фурдичко О.І. Ліс у Степу: основи сталого розвитку / О.І. Фурдичко, Г.Б. Гладун, В.В. Лавров / за наук. ред. О.І. Фурдичка. – К. : Вид-во "Основа", 2006. – 496 с.
9. Фурдичко О.І. Стан та перспективи агролісомеліоративних досліджень в аграрній науці / О.І. Фурдичко, Г.Б. Гладун, В.В. Лавров, Р.Р. Возняк // Агроекологічний журнал. – 2007. – № 4. – С. 5-10.
10. Юхновський В.Ю. Лісоаграрні ландшафти рівнинної України: оптимізація, нормативи, екологічні аспекти / В.Ю. Юхновський. – К. : Вид-во "Ін-та аграрної економіки", 2003. – 273 с.

Чоловский Ю.М. Агролесомелиоративные мероприятия как составляющая рационального землепользования

Отражена роль агролесомелиоративных мероприятий в современном земледелии Украины. Проанализировано современное состояние полезащитного лесоразведения и определены пути повышения агролесомелиоративной эффективности защитных лесных насаждений. Установлено, что агролесомелиоративные насаждения ослабляют силу ветров и улучшают микроклимат полей, способствуют снегозадержанию и препятствуют сдуванию снега в гидрографическую сеть, задерживают и регулируют сток талых и ливневых вод, улучшают гидрологический режим территории и повышают влажность полей, защищают почву от эрозийных процессов.

Ключевые слова: рациональное землепользование, эрозия почвы, агролесомелиорация, лесистость территории, урожайность.

Cholovskyi Yu.M. Agroforestrymeliorative measures as a constituents of rational land use

The role of agroforestmeliorative measures in modern land farming in Ukraine is determined. Modern state of the fieldprotective forestplanting is analized and the ways for increasing agroforestmeliorative efficiency of protective forest plantations are proposed in

the article. It is set that the agroforestral planting weaken force of winds and improve the microclimate of the fields, instrumental in retention of snow on field and hinder blowing of snow in a hydrographical network, detain and regulate the flow of the melted and thundershower waters, improve the hydrological mode of territory and promote humidity of the fields, protect soils from erosive processes.

Keywords: rational land use, soil erosion, agroforestmelioration, forested territory, productivity.

УДК 630*182.59

Аспір. О.Б. Шимків¹ – НЛТУ України, м. Львів

ЖИТТЄВІСТЬ ДУБОВИХ ДЕРЕВОСТАНІВ РІЗНОГО СТУПЕНЯ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДИГРЕСІЇ

Розглянуто сучасний стан пристигаючих дубових деревостанів, що ростуть в зеленій зоні Львова. З'ясовано особливості їхнього всихання залежно від ступеня рекреаційної дигресії. Встановлено, що під впливом рекреаційного навантаження порушується екологічна рівновага дубових фітоценозів і знижується їхня біологічна стійкість. Окрім цього, в рекреаційно-оздоровчих насадженнях відбувається істотна зміна багатьох компонентів лісових екосистем, яка призводить до деградації насадження.

Ключові слова: дубові деревостани, життєвість, дефоліація, стадія рекреаційної дигресії.

Ліси зелених зон є найпопулярнішими місцями рекреації. У рекреаційному аспекті населення найбільше цікавлять ділянки, збагачені деревно-чагарниковим видовим складом, що характерно для дібров. Понад 50 % міського населення відпочиває у лісах з переважанням дуба [4, 8].

Підвищення антропогенних навантажень на ліси зелених зон промислових міст і населених пунктів України супроводжується посиленням дії негативних рекреаційних чинників на рослинні угруповання [1]. Під впливом рекреаційного навантаження порушується екологічна рівновага дубових фітоценозів і знижується їхня біологічна стійкість. Результати досліджень [7] засвідчили, що в рекреаційно-оздоровчих насадженнях відбувається істотна зміна багатьох компонентів лісових екосистем, яка може призвести до деградації насадження. Для підтримання місць відпочинку в належному естетичному і санітарному станах, підвищення їхньої стійкості та збереженості потрібно регулярно здійснювати їхнє рекогністувальне обстеження та відповідні санітарно-оздоровчі заходи.

З метою вивчення життєвості дубових деревостанів, залежно від стадії рекреаційної дигресії, у зеленій зоні Львова ми заклали 4 пробні площі у пристигаючих деревостанах вологої грабової діброви. Характеристику пробних площ наведено в табл. 1. Пробні площі 1-3 формують екологічний ряд за стадіями рекреаційної дигресії від слабкої до сильної, а ПП 4 характеризується найвищим ступенем дигресії. Ступінь рекреаційної дигресії на пробних площах встановлювали за діагностичними ознаками для зони Лісостепу і Полісся України [6]. Пробні площі відповідали стадіям рекреаційної дигресії, а саме:

¹ Наук. керівник: доц. В.Г. Мазепа, канд. с.-г. наук – НЛТУ України, м. Львів